

De rol van emotionele ondersteuning in de relatie tussen taalvaardigheid en internaliserende
gedragsproblemen bij peuters

Masterthesis
Universiteit Utrecht
Masteropleiding Pedagogische Wetenschappen
Masteropleiding Orthopedagogiek

J.A.R Blanken (4254155)
Begeleider: Pauline Slot, Dr.
Tweede beoordelaar: Elma Blom, Dr.
Datum: 06 juni 2016

Voorwoord

Beste lezer,

Huidig onderzoek is verricht in het kader van de opleiding Orthopedagogiek aan de Universiteit Utrecht, richting Leerlingenzorg. De data zijn verzameld en beschikbaar gesteld door het Pre-Cool project: een longitudinaal onderzoek naar de effecten van verschillende vormen van kinderopvang.

Het uitvoeren van het onderzoek en het schrijven van deze masterthesis is geruime tijd onderbroken door persoonlijke medische omstandigheden. Tijdens mijn revalidatie heb ik het werk hervat. Ik kon slechts korte momenten achter elkaar werken en met regelmaat lag het werk een paar weken stil. Hierdoor begon in mijn beleving het werk steeds opnieuw. Dit maakte het voor mezelf wat lastig, maar heeft wel een groot leerproces opgeleverd. Ik heb ondervonden dat een goed begrip van de methodologie van een onderzoek; het selecteren en/of ontwikkelen van meetinstrumenten en testsituaties van groot belang is. Voor het schrijven van deze masterthesis was ik me hiervan slechts in theorie van bewust. Dit onderzoek heeft gezorgd voor een ontluikende interesse in de methodologie van onderzoek doen.

Tot slot wil ik graag mijn medestudenten van vorig jaar bedanken voor de samenwerking en steun en Pauline Slot voor haar inzet tijdens mijn ziekte om ervoor te zorgen dat ik op een later moment alsnog mijn thesis af mocht maken en uiteraard voor haar gerichte feedback en begeleiding tijdens het schrijven van deze masterthesis.

Jettie Blanken,

06 juni 2016

Samenvatting

Tijdens de peutertijd breidt de taalvaardigheid van kinderen snel uit. Wanneer zich hierin problemen voordoen kan dit leiden tot emotionele problemen. Verzorgers kunnen kinderen helpen bij het vergoten van de taalvaardigheid. De onderzoeksgroep bestond uit 113 peuters, 58 jongens en 54 meisjes met een gemiddelde leeftijd van 37 maanden. Van deze groep is voor 34 peuters is Nederlands een tweede taal. In deze studie werd bij peuters, voor zowel receptieve als expressieve taalvaardigheid onderzocht of deze gerelateerd is aan internaliserende gedragsproblemen. Daarnaast is bekeken of emotionele ondersteuning door de pedagogisch medewerkster een effect heeft op deze relatie. Er werd verwacht dat kinderen met een lage receptieve of expressieve taalvaardigheid meer internaliserende problemen laten zien. Tevens werd verwacht dat emotionele ondersteuning door pedagogisch medewerkers de relatie tussen taalvaardigheid en internaliserende gedragsproblemen modereert. Op basis van correlatie onderzoek is een medium verband aangetoond tussen taalvaardigheid en internaliserende gedragsproblemen. Middels een hiërarchische lineaire regressie is de rol van emotionele ondersteuning op dit verband onderzocht. Er is geen verband aangetoond tussen emotionele ondersteuning en internaliserende gedragsproblemen noch zijn er interactie effecten gebleken.

Abstract

In toddlerhood language skills expand rapidly. When problems occur in the development of language skills these can lead to emotional problems. Caregivers are important in supporting children develop language skills. 113 children, 58 boys, 54 girls with a mean age of 37 months participated in this study. For 34 toddlers Dutch is a second language. This study examined the relation between receptive as well as expressive language skills and internalizing behavior problems. Additionally this study investigated whether emotional support by professional caregivers moderated this relation. The present study expected that poor receptive or expressive language skills were related to internalizing problem behavior. Results indicate a medium correlation between language skills and internalizing behavioral problems. Hierarchical regression was used to test the hypothesis regarding emotional support. There was no relation found between emotional support and internalizing problems nor any effects of emotional support on the relation between language skills and internalizing behavioral problems.

De rol van emotionele ondersteuning in de relatie tussen taalvaardigheid en internaliserende gedragsproblemen bij peuters

Tijdens de peutertijd breiden kinderen hun kennis en gebruik van taal snel uit in sociale interactie met anderen (Camaioni, 2001; Conti-Ramsden & Durkin, 2012; Colonessi, Stams, Koster, & Noom, 2010; Kuhl, 2004). Het is gebleken dat de interactie tussen verzorgers en kinderen een sleutelrol vervult in de taalontwikkeling van kinderen (Tasmis-Le Monda, Bornstein, & Baumwell, 2001). Ook is bekend dat problemen in taalvaardigheid kunnen leiden tot emotionele- en gedragsproblemen (Conti-Ramsden et al., 2012; Irwin, Carter, & Briggs-Gowan, 2002; Schaerlaekens, 2009; Van Daal, Verhoeven, & Balkom, 2007). Toch is in onderzoek gericht op de kwaliteit van kinderopvang taalvaardigheid enkel bekeken als uitkomstmaat (Burchinal, Roberts, Riggins, Zeisel, Neebe, & Bryant 2000, Howes, et al. 2008, NICHD, 2002). Indien aangetoond kan worden dat een hogere taalvaardigheid bij peuters in kinderdagverblijven minder emotionele- en gedragsproblemen voorspelt, kan hiermee rekening worden gehouden bij het ontwikkelen van taalontwikkeling strategieën van pedagogisch medewerkers.

In dit onderzoek wordt onderzocht of de taalvaardigheid van peuters gerelateerd is aan mogelijke internaliserende gedragsproblemen. Daarnaast wordt gekeken of emotionele ondersteuning van de pedagogisch medewerker in interactie met het kind een moderator is in het verband tussen taalvaardigheid en internaliserende gedragsproblemen.

Taalvaardigheid

Taalvaardigheid omvat een tweetal aspecten: a) het begrijpen van een taal, ofwel de receptieve taal, en b) de taal die iemand gebruikt om zichzelf uit te drukken, ofwel de expressieve taal (Beuker, Rommelse, Donders, & Buitelaar, 2012; Camaioni, 2001; Conti-Ramsden et al., 2012; Schaerlaekens, 2009; Webb, 2008). Om een goed beeld te krijgen van iemands taalvaardigheid is het van belang om beide aspecten te meten omdat moeilijkheden in een van deze gebieden niet automatisch betekent dat er ook op het andere gebied problemen bestaan. Zo betekent een lager expressief taalgebruik niet automatisch dat iemand ook een lager receptief begrip heeft (Conti-Ramsden et al., 2012). Moeilijkheden kunnen bestaan in zowel de receptieve taal als de expressieve taal of in combinatie met elkaar. Bij kinderen in de peuterleeftijd komen de problemen vooral voor in de combinatie van beiden (Tervo, 2007).

Uit onderzoek van Tervo (2007) blijkt dat ouders van kinderen met een vertraagde ontwikkeling van of achterstand in taalvaardigheid meer gedragsproblemen rapporteren. Gedragsproblemen kunnen tot uitdrukking komen in internaliserende en externaliserende gedragsproblemen. Internaliserende gedragsproblemen kunnen worden omschreven als

angstig, verlegen en teruggetrokken gedrag en somberheid. Bij kinderen tussen twee en drie jaar, de peuterleeftijd, is met name sprake van angstig en teruggetrokken gedrag (Eisenberg et al., 2001; Giliom & Shaw, 2004; Mesman, Bongers, & Koot, 2001). Internaliserende gedragsproblemen tijdens de peuterleeftijd vormen een belangrijk risico voor de kans op ontwikkeling van internaliserende of externaliserende gedragsproblemen in de vroege pubertijd en adolescentie (Mesman et al., 2001; Bongers, Koot, Van Der Ende, & Verhulst, 2003).

Verschillende studies hebben gekeken naar taalachterstanden en internaliserende gedragsproblemen. Hierbij is gevonden dat kinderen met achterstanden in de receptief-expressieve taalvaardigheid meer teruggetrokken gedrag laten zien dan kinderen zonder taalachterstanden (Tervo, 2007). Daarnaast is gebleken dat kinderen met een kleiner vocabulaire meer teruggetrokken gedrag laten zien (Garello, Viterbori, & Usai 2011; Tervo 2007). Uit onderzoek van Spere, Schmidt, Theall-Honey, & Martin-Chang (2004) blijkt dat kinderen die meer verlegen gedrag laten zien slechter scoren op zowel receptieve als expressieve taal.

Emotionele ondersteuning

Uit onderzoek blijkt dat een hogere kwaliteit van kinderopvang positief verband houdt met een betere cognitieve- en taalontwikkeling bij kinderen in de peuterleeftijd tot en met vier jaar (Burchinal et al., 2000; Mashburn et al., 2008; NICHD, 2000 ;NICHD, 2002). Naast de effecten op cognitie en taalontwikkeling bij jonge kinderen is er ook onderzoek gedaan waaruit blijkt dat een hogere kwaliteit van kinderopvang een voorspeller is voor minder gedragsproblemen bij twee en drie jarigen (NICHD, 1998). Recent onderzoek laat zien dat een hoge kwaliteit van kinderopvang zelfs samenhangt met minder probleemgedrag op vijftienjarige leeftijd (Vandell et al., 2010).

Voor kinderen is een gevoel van veiligheid belangrijk om een relatie aan te kunnen gaan met volwassenen (Thomason & La Paro, 2009). Als kinderen zich goed voelen op een voorschoolse voorziening helpt hen dat om beter om te gaan met moeilijkheden die zij ervaren (de Schipper et al., 2004). Kinderen ontwikkelen autonomie, zelfregulatie en taalvaardigheden door interactie met belangrijke volwassenen (Thomason et al., 2009). De interactie met pedagogisch medewerkers draagt hieraan bij, wanneer medewerkers sensitief en responsief reageren op de behoeftes van kinderen en daardoor een klimaat te scheppen dat wordt gekenmerkt door emotionele ondersteuning. Dat wil zeggen dat er een positieve sfeer is in de groep en er sprake is van warme wederkerige interacties tussen de pedagogisch medewerker en de kinderen (Slot, Leseman, Mulder, & Verhagen 2010). Hierbij komen

boosheid en vijandigheid die een negatieve sfeer karakteriseren niet voor (La Paro, Pianta, & Stuhlman, 2004). Tenslotte is ook de mate waarin een pedagogisch medewerker de kinderen volgt in hun interesses, motivatie en belevingswereld belangrijk bij het bieden van emotionele ondersteuning (Slot et al., 2010). Uit onderzoek van het NICHD (2000) blijkt dat responsiviteit en sensitiviteit van medewerkers een goede voorspeller is van cognitieve- en taalvaardigheid in de eerste drie levensjaren. Tevens is gebleken dat een hogere kwaliteit van emotionele ondersteuning samenhangt met minder gedragsproblemen bij kinderen van vier jaar oud (Mashburn et al., 2008). Studies hebben tot nu toe alleen directe effecten van kwaliteit op taal en sociaal emotionele ontwikkeling onderzocht, maar hebben nog niet gekeken naar hoe emotionele ondersteuning mogelijk modereert.

Huidige studie

Problemen in zowel de receptieve als de expressieve taalvaardigheid bij peuters kunnen leiden tot internaliserende gedragsproblemen. In deze studie wordt bij peuters voor zowel receptieve als expressieve taalvaardigheid onderzocht of deze gerelateerd is aan internaliserende gedragsproblemen. Tevens wordt bekeken of emotionele ondersteuning door de pedagogisch medewerkster een effect heeft op deze relatie.

Verwacht wordt dat 1) kinderen met een lagere receptieve taalvaardigheid meer internaliserende problemen zoals verlegen gedrag, zullen laten zien. Tevens wordt verwacht dat 2) kinderen met een lagere expressieve taalvaardigheid meer internaliserende gedragsproblemen zullen laten zien. Tenslotte wordt verwacht 3) dat emotionele ondersteuning door de pedagogisch medewerker een modererende factor is in het verband tussen taalvaardigheid en internaliserende gedragsproblemen van kinderen.

Methode

Participanten

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van data verzameld bij 37 peuterspeelzaal- en kinderdagverblijfgroepen, waar video opnamen zijn gemaakt. De groepen zijn voortgekomen uit een doelgerichte steekproef voor het Pre-Cool project: een longitudinaal onderzoek naar de effecten van verschillende vormen van kinderopvang (Pre-COOL, 2015). De onderzoeksgroep bestaat uit 113 peuters en bestaat uit 58 jongens en 54 meisjes met een gemiddelde leeftijd van 37 maanden ($SD = 2.98$, $min = 28$, $max = 45$). Voor 67 peuters is Nederlands de moedertaal en voor 34 peuters is Nederlands een tweede taal.

Meetinstrumenten

PCBOS. De Preschool Classroom Behavioral Observation system (PCBOS, Wijnroks, 2014) is een gestructureerd observatie systeem dat gebruikt kan worden om vaardigheden,

gedrag en functioneren van jonge kinderen te beoordelen in een groepssituatie en is bedoeld om een betrouwbaar beeld te krijgen van gedragskenmerken van het kind (Wijnroks, 2014). Om een uitspraak te kunnen doen over de kwaliteit van taalvaardigheid wordt in dit onderzoek gebruik gemaakt van de scores op twee dimensies van het domein *taalontwikkeling* namelijk taalbegrip en taalexpressie. Het taalbegrip van een kind verwijst naar het begrijpen van gesproken taal en gebaren. De taalexpressie verwijst naar het gebruik van taal (Wijnroks, 2014).

De mate van internaliserend probleemgedrag wordt gemeten met de totaalscores van de dimensie *angst* waarbij wordt gekeken naar de mate waarin een kind teruggetrokken, verlegen en bang is en in hoeverre het kind de nabijheid van een vertrouwd figuur nodig heeft. De data zijn gescoord op een 7-punts Likertschaal (1, 2 – laag; 3, 4, 5 - gemiddeld; 6, 7 - hoog). De dimensies taalbegrip en taalexpressie laten een interne betrouwbaarheid zien van Cronbach's $\alpha = .81$.

CLASS Toddler. De kwaliteit van de pedagogisch medewerkers wordt gemeten door middel van de Classroom Assessment Scoring System Toddler – Nederlandse vertaling en bewerking (CLASS Toddler: Slot. et al., 2013). Dit is een observatie instrument, ontwikkeld om de interacties tussen leidsters en kinderen binnen voorschoolse instellingen te beoordelen (Slot. et al., 2013). In dit onderzoek wordt de mate van emotionele ondersteuning gemeten middels de scores op vier dimensies van het domein emotionele ondersteuning. Ten eerste worden scores op de dimensie *positieve sfeer* gebruikt. Deze dimensie geeft een afspiegeling van de relatie tussen pedagogisch medewerker en de kinderen, de warmte, respect en het plezier dat blijkt uit hun interacties door bijvoorbeeld verbale of fysieke affectie (Slot. et al., 2013) Ten tweede wordt de dimensie *negatieve sfeer gebruikt*, deze geeft de mate aan waarin er sprake is van negativiteit, zoals boosheid, vijandigheid en agressiviteit door medewerkers of kinderen (Slot. et al., 2013). Ten derde wordt de dimensie *sensitiviteit van de leidster* gebruikt, hierbij wordt gemeten in hoeverre de medewerkster zich bewust is van, en responsief is ten aanzien van de individuele behoeften van het kind en in hoeverre zij beschikbaar is als veilige basis voor aanmoediging en troost gemeten (Slot. et al., 2013). Tenslotte verwijzen scores op de dimensie *aandacht voor het kind perspectief* naar de mate waarin medewerkers uitgaan van de interesses van kinderen en in hoeverre zij autonomie en verantwoordelijkheid van kinderen aanmoedigen (Slot. et al., 2013). De data zijn gescoord op een 7-punts Likertschaal (1, 2 – laag; 3, 4, 5 - gemiddeld; 6, 7- hoog). De vier dimensies van het domein emotionele ondersteuning, nadat *negatieve sfeer* is omgecodeerd laten een interne betrouwbaarheid zien van Cronbach's $\alpha = .88$ (Slot et al., 2013).

Procedure

In dit onderzoek werd gebruik gemaakt van videofragmenten verzameld voor de dieptestudie van Slot en collega's (2014). De groepen zijn twee keer 15-20 minuten in verschillende situaties gefilmd. De gebruikte video's hebben betrekking op een situatie waarin pedagogisch medewerkers samen met de kinderen met een keukenset spelen. Deze set bestaat uit pannetjes, kopjes, bestek en speelgoed eten. Er is geen instructie gegeven aan de pedagogisch medewerkers zodat de pedagogisch medewerkers zich zouden gedragen zoals ze anders ook zouden doen.

Voor dit onderzoek getrainde onderzoekers hebben de filmfragmenten gescoord voor zowel de PCBOS als de CLASS Toddler (Wijnroks, 2014; Slot et al., 2014). Voor beide instrumenten is de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid gemeten. Voor de CLASS Toddler was de gemiddelde overeenkomst 86.4%, waarbij overeenkomst door toeval 33% was (Slot et al., 2013). De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van de PCBOS was ICC = .79. Beide meetinstrumenten hebben een goede interbeoordelaarsbetrouwbaarheid.

Dataverwerking en data-analyse

Voor dit toetsingsonderzoek is gebruik gemaakt van een kwantitatief onderzoeksdesign. Bij het ontbreken van gegevens is '999' ingevuld, zodat gecontroleerd kan worden voor ontbrekende waarden. Wat betreft de scores op het domein taalontwikkeling en bij internaliserende en externaliserende gedragsproblemen ontbreekt 15,9% van de gegevens. Op basis van een boxplot zijn de data gecontroleerd op uitschieters. Er bleek één uitschieter te bestaan die drie standaarddeviaties afwijkt van het gemiddelde bij de variabele internaliserend gedrag. Deze is niet verwijderd omdat er bij inspectie van de uitschieter geen reden is om aan te nemen dat deze is veroorzaakt door meetfouten.

De eerste drie onderzoeksvragen betreffen een vraagstelling naar samenhang. Er is gebruikt gemaakt van Pearson correlaties om de samenhang van taalontwikkeling met internaliserende problemen te bekijken waarbij een onderscheid is gemaakt naar zowel receptieve als expressieve taal. Tevens is een hiërarchische regressieanalyse uitgevoerd om te beoordelen of de geboden emotionele ondersteuning door de pedagogisch medewerker een verschil maakt in de relatie tussen de taalontwikkeling en gedragsproblemen van kinderen. Voordat de analyses zijn uitgevoerd, zijn de assumpties gecontroleerd. Bij het controleren van de assumpties is gebleken dat *Taalbegrip* en *expressie* normaal zijn verdeeld, maar dat *verlegenheid* sterk linksscheef verdeeld is. Voor deze laatste variabele zijn ook de assumpties van lineariteit en homoscedasiteit geschonden.

Om emotionele ondersteuning te kunnen interpreteren als moderator is er voor gekozen om deze variabele te verdelen in een dummy variabele met het onderscheid tussen hoge en lage emotionele ondersteuning, respectievelijk.

Assumpties

Een hiërarchische lineaire regressie werd gebruikt om te onderzoeken of emotionele ondersteuning door de pedagogisch medewerkster een effect had op de relatie tussen receptieve en expressieve taal en verlegen gedrag bij peuters. Om deze resultaten te kunnen interpreteren, moesten er eerst een aantal assumpties getest worden. Het blijkt dat de afhankelijke variabele verlegenheid sterk linksscheef verdeeld is. Voor de onafhankelijke variabelen receptieve en expressieve taal en leeftijd van het kind is 0 geen logische waarde, terwijl hier wel van uit wordt gegaan bij de regressie analyse. Daarom zijn deze drie variabelen gecentreerd door het gemiddelde van elke waarde af te trekken, waardoor het nieuwe gemiddelde 0 wordt.

Resultaten

De beschrijvende statistieken van de totale onderzoeksgroep voor leeftijd in maanden, sekse, Nederlands als tweede taal, internaliserende problemen, receptieve taal, expressieve taal en emotionele ondersteuning zijn weergegeven in Tabel 1.

Uit de beschrijvende statistieken is te zien dat de kinderen gemiddeld laag scoren op internaliserende problemen en dat er weinig spreiding is in deze score. Voor receptieve taal en expressieve taal geldt dat er sprake is van een gemiddelde score en een normale spreiding. De scores van emotionele ondersteuning komen enkel in de categorieën midden en hoog voor.

In Tabel 2 zijn de Pearson correlatiecoëfficiënten voor de onderlinge samenhang tussen alle variabelen. Hier is te zien dat de verwachte samenhang tussen internaliserende problemen en taalvaardigheden bij peuters significant is en dat dit een medium effect is (Field, 2013). Er is een klein, niet significant verband tussen internaliserende problemen en emotionele ondersteuning van de pedagogisch medewerker.

Tabel 1.

Beschrijvende statistieken.

	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	Min.	Max.
Leeftijd in maanden	112	37.54	3.50	28	45
Sekse	112	0.48	0.50	0	1
Nederlands als tweede taal	111	0.40	0.49	0	1
Internaliserende problemen	103	1.60	1.02	1	6
Receptieve taal	95	4.23	1.22	1	7
Expressieve taal	96	3.44	1.70	1	7
Emotionele ondersteuning	113	4.78	0.66	3.33	6

Noot. *N* = steekproefgrootte, *M* = gemiddelde, *SD* = standaarddeviatie, Min = minimum, Max = maximum.

Tabel 2.

Pearson correlatiecoëfficiënten van de variabelen.

	1	2	3	4	5	6
1. Leeftijd						
2. Sekse	.14					
3. Nederlands als tweede taal	.08	.00				
4. Internaliserende problemen	.04	-.08	-.13			
5. Receptieve taal	.12	.27*	-.08	-.21*		
6. Expressieve taal	.10	.33*	-.07	-.33*	.73**	
7. Emotionele ondersteuning	-.03	.13	-.13	.08	.04	.18

Noot. * $p < .05$, ** $p < .01$

Om het interactie effect van emotionele ondersteuning te onderzoeken zijn er twee hiërarchische lineaire regressies uitgevoerd, een met receptieve taal als voorspeller en een met expressieve taal. In het eerste model van de eerste lineaire regressie werd het verband tussen receptieve taal en internaliserend probleemgedrag onderzocht, waarbij gecontroleerd werd voor leeftijd, sekse en Nederlands als tweede taal. Deze stap blijkt 7.7% van de variantie te kunnen verklaren en is niet significant, $R^2 = .077$, $F(4, 75) = 1.56$, $p = .193$. Vervolgens werd in het tweede model onderzocht wat de relatie is tussen emotionele ondersteuning en

internaliserend probleem gedrag. Dit resulteerde in een totale variantie van 8,1%, wat indiceert dat er geen hoofdeffect van emotionele ondersteuning is, $\Delta R^2 = .004$, $F(1, 74) = 0.35$, $p = .555$. Tenslotte is de interactieterm tussen receptieve taal en emotionele ondersteuning toegevoegd aan het model, waaruit blijkt dat er geen significant interactie-effect is, $\Delta R^2 = .008$, $F(1, 73) = 0.66$, $p = .419$. De coëfficiënten van de verschillende variabelen zijn te vinden in Tabel 3.

In de tweede hiërarchische lineaire regressie wordt eerst de relatie tussen internaliserende gedragsproblemen en expressieve taal gemeten, gecontroleerd voor leeftijd, sekse en Nederlands als tweede taal. Het blijkt dat expressieve taal een significante voorspeller is, $R^2 = .169$, $F(4, 76) = 3.87$, $p = .006$, die 16,8 % van de variantie verklaard. De relatie tussen emotionele ondersteuning en internaliserende problemen is niet significant, $\Delta R^2 = .014$, $F(1, 75) = 1.31$, $p = .256$, met een toename in variantie van 1,4%. Als laatste werd de interactie term tussen emotionele ondersteuning en expressieve taal toegevoegd. Er is geen significant interactie-effect, $\Delta R^2 = .000$, $F(1, 74) = 0.010$, $p = .921$. De coëfficiënten van de verschillende variabelen zijn te vinden in Tabel 4.

Tabel 3.

Hiërarchische regressie analyse met receptieve taal en emotionele ondersteuning.

	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	<i>p</i>
Stap 1				
Leeftijd	.046	.032	.166	.153
Sekse	-.134	.210	-.074	.525
Nederlands als tweede taal	-.204	.211	-.110	.338
Receptieve taal	-.168	.091	-.216	.068
Stap 2				
Emotionele ondersteuning	.126	.212	.069	.555
Stap 3				
Receptieve taal x emotionele ondersteuning	.157	.193	.146	.419

Noot. *B* = ongestandaardiseerde coëfficiënt, *SE* = standaard error, β = gestandaardiseerde coëfficiënt. * $p < .05$, ** $p < .01$, $N = 81$.

Tabel 4.

Hiërarchische regressie analyse met expressieve taal en emotionele ondersteuning.

	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	<i>p</i>
Stap 1				
Leeftijd	.046	.030	.167	.126
Sekse	-.019	.202	-.011	.923
Nederlands als tweede taal	-.240	.198	-.131	.229
Expressieve taal	-.214	.061	-.391**	.001
Stap 2				
Emotionele ondersteuning	.228	.199	.126	.256
Stap 3				
Expressieve taal x emotionele ondersteuning	.012	.122	.015	.921

Noot. *B* = ongestandaardiseerde coëfficiënt, *SE* = standaard error, β = gestandaardiseerde coëfficiënt. * $p < .05$, ** $p < .01$, $N = 81$.

Discussie

In dit onderzoek werd onderzocht of de receptieve dan wel expressieve taalvaardigheid van peuters gerelateerd is aan internaliserende gedragsproblemen. Vervolgens is bekeken of emotionele ondersteuning door de pedagogisch medewerkster een effect heeft op deze relatie. Er werd verwacht dat kinderen met een lagere receptieve taalvaardigheid meer internaliserende problemen laten zien. Tevens werd verwacht dat kinderen met een lagere expressieve taalvaardigheid meer internaliserende problemen laten zien. Tenslotte werd verwacht dat emotionele ondersteuning door de pedagogisch medewerker een modererende factor is tussen taalvaardigheid en internaliserende gedragsproblemen.

Uit het correlatie onderzoek blijkt dat er een negatief verband is tussen taalvaardigheid en internaliserende problemen, zowel voor receptieve als expressieve taal. In overeenstemming met eerder onderzoek is gevonden dat een hogere score op taalvaardigheid samengaat met een lagere score op verlegenheid (Garello et al., 2011; Spere et al., 2004; Tervo, 2007)

In de tweede onderzoeksvraag is gekeken of het eerder genoemde verband sterker wordt na toevoeging van emotionele ondersteuning door de pedagogisch medewerkster. Hierbij zijn er geen interactie effecten gevonden van emotionele ondersteuning. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat in deze studie de pedagogisch medewerkers een hoog

gemiddelde score hebben op emotionele ondersteuning en er sprake is van een beperkte spreiding. Mogelijk hebben pedagogisch medewerkers zich extra ingespannen op de dag van de filmopname waardoor de kwaliteit hoger ligt dan normaal. Naar verwachting zal hogere variantie binnen de onderzoeksvariabelen dit effect wel laten zien.

Er is geen significante relatie gevonden tussen emotionele ondersteuning en internaliserend probleemgedrag. Dit is tegenstrijdig met de bestaande literatuur (Mashburn et al., 2008). Uit het voornoemde onderzoek bleek een negatieve relatie tussen emotionele ondersteuning en probleemgedrag bij een grote steekproef (N=671). Echter bij een kleinere groep Spaanstalige kinderen binnen dezelfde studie (N=283) wordt hetzelfde verband wel gevonden, maar is dit effect niet langer significant. Mogelijk is een te kleine steekproef in de huidige studie een verklaring voor het ontbreken van een relatie tussen emotionele ondersteuning en internaliserend probleemgedrag.

Een andere mogelijke verklaring voor de kleine effecten in dit onderzoek is dat er voor de variabele internaliserende problemen nauwelijks sprake is van een variatie in scores. In de onderzoeksgroep laten de kinderen geen of weinig indicaties van angst en verlegenheid zien, terwijl beide emoties tot de normale ontwikkeling behoren (Wicks-Nelson & Israel, 2013) en de meeste kinderen angstig zijn in sociale situaties, wat zich uit in teruggetrokken en verlegen gedrag (Wijnroks, 2014). In het onderzoek van Mashburn (2008) is gebruik gemaakt van een vragenlijst ingevuld door de groepsleiding van de kinderen. Hierbij werd middels een Likert schaal aangegeven in hoeverre de beschrijvingen van gedragingen overeen kwamen met het gedrag van een kind in de groep. Huidig onderzoek heeft gebruik gemaakt van de PCBOS, een screeningsinstrument voor klinisch probleem gedrag. De PCBOS is afgenomen in een enkele situatie door hiervoor getrainde onderzoekers die de kinderen niet kenden. Mogelijk is de PCBOS niet sensitief genoeg om probleem gedrag te meten in natuurlijke situaties zoals in dit onderzoek is gedaan.

Tenslotte is een mogelijke verklaring voor deze resultaten wellicht te vinden in de situatie. Het is mogelijk dat de spelsituatie voor de kinderen dusdanig veilig was waardoor er opvallend weinig angst en verlegenheid is waargenomen en er gekomen is tot een onder gemiddelde score. De kinderen zijn geobserveerd in een sociale situatie die voor hen bekend was. Zij kende elkaar en de leidsters, dus mogelijk waren de kinderen al zo vertrouwd met de situatie dat er minder sprake was van angst en verlegenheid.

Het huidige onderzoek kent een aantal beperkingen die mogelijk de onverwachte resultaten verklaren. Ten eerste is de steekproef klein hierdoor is mogelijk te weinig power om significante relaties aan te tonen bij medium verbanden. Een tweede beperking is dat de

observatie slechts eenmaal is uitgevoerd, wat consequenties heeft voor de betrouwbaarheid en validiteit omdat de gegevens in een specifieke situatie zijn verzameld.

Dit onderzoek heeft als sterk punt dat het vernieuwend is op de manier waarop de verschillende variabelen met elkaar in verband zijn gebracht in onderzoek bij peuters in Nederlandse kinderdagverblijven. Enerzijds door taalvaardigheid te bekijken als voorspeller van internaliserende problemen en anderzijds door de mogelijke rol voor emotionele ondersteuning van de pedagogisch medewerkers te onderzoeken. Tevens is in dit onderzoek gebruik gemaakt van belangrijke controle variabelen, leeftijd, sekse en Nederlands als tweede taal. Het gebruik van controle variabelen zorgt ervoor dat verbanden minder op toeval berusten.

Uit de huidige studie blijkt dat een hogere mate van taalvaardigheid een voorspeller is van minder internaliserende problemen bij peuters in Nederlandse kinderdagverblijven. Met deze conclusie voegt de huidige studie bewijs toe aan de bestaande literatuur over dit verband. Mogelijk kan in vervolgonderzoek gekeken worden of actieve ondersteuning van taalvaardigheid bij peuters internaliserende problemen effectief vermindert. De resultaten van dit onderzoek komen niet overeen met de verwachting dat emotionele ondersteuning een modererende rol speelt in dit verband.

Voor toekomstig onderzoek is aan te bevelen om voor de variabele angst en verlegenheid een extra meetinstrument toe te voegen. Ouders blijken in het geval van internaliserend gedrag betrouwbaardere informanten dan groepsleiding (Begeer & Albrecht, in Kiviet, Tak, & Bosch, 2009) dus is een oudervragenlijst mogelijk een goede aanvulling. Daarnaast is aan te bevelen om meerdere situaties te gebruiken om te observeren om de betrouwbaarheid te vergroten. De combinatie van ouderrapportages en meerdere observaties levert waarschijnlijk meer variatie op voor de variabelen internaliserende problemen en emotionele ondersteuning. Tevens is onderzoek met een grotere steekproef gewenst.

Referenties

- Beuker, K. T., Rommelse, N. N. J., Donders, R., & Buitelaar J. K. (2013). Development of early communication skills in the First two years of life. *Infant Behavior & Development*, *36*, 71-83. doi: 10.1016/j.infbeh.2012.11.001
- Bongers, I. L., Koot, H. M., Van der Ende, J., & Verhulst, F. C. (2003). The normative development of child and adolescent problem behavior. *Journal of Abnormal Psychology*, *112*, 179. doi: 10.1037/0021-843X.112.2.179
- Burchinal, M. R., Roberts, J. E., Riggins, Jr., R., Zeisel, S. A, Neebe, E., & Bryant, D. (2000). Relating quality of center-based child care to early cognitive and language development longitudinally. *Child Development*, *71* 339–357. doi:10.1111/1467-8624.00149
- Camaioni, L. (2001). Early communication, the transition from communication to language: A continuity view. *Blackwell Handbook of Infant Development*. Blackwell Publishers Ltd. doi: 10.1002/9780470996348.ch15
- Colonesi, C., Stams G. J. J. M. , Koster, I., & Noomb, M. J. (2010). The relation between pointing and language development: A meta-analysis. *Developmental Review*, *30*, 352–366. doi:10.1016/j.dr.2010.10.001
- Conti-Ramsden, G., & Durkin, K. (2012). Language development and assessment in the preschool period. *Neuropsychology Review*, *22*, 384–401. doi: 10.1007/s11065-012-9208-z
- De Schipper, J. C., Tavecchio, L. W., Van IJzendoorn, M. H., & Van Zeijl, J. (2004). Goodness-of-fit in center day care: Relations of temperament, stability, and quality of care with the child's adjustment. *Early Childhood Research Quarterly*, *19*, 257-272. doi:10.1016/j.ecresq.2004.04.004
- Eisenberg, N., Cumberland, A., Spinrad, T. L., Fabes, R. A., Shepard, S. A., Reiser, M., ... & Guthrie, I. K. (2001). The relations of regulation and emotionality to children's externalizing and internalizing problem behavior. *Child development*, 1112-1134. doi: 10.1111/1467-8624.00337
- Field, A. (2013). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics*. Sage.
- Garello, V., Viterbori, P., & Usai, M. C. (2011). Temperamental profiles and language development: A replication and an extension. *Infant Behavior & Development*, *35*, 7182. doi:10.1016/j.infbeh.2011.09.003

- Gilliom, M., & Shaw, D. S. (2004). Codevelopment of externalizing and internalizing problems in early childhood. *Development and psychopathology, 16*, 313-333. doi: 10.1017/S0954579404044530
- Howes, C., Burchinal, M., Pianta, R., Bryant, D., Early, D., Clifford, R., & Barbarin, O. (2008). Ready to learn? Children's pre-academic achievement in pre-kindergarten programs. *Early Childhood Research Quarterly, 23*, 27-50. doi:10.1016/j.ecresq.2007.05.002
- Irwin, J. R., Carter A. S., & Briggs-Gowan, M. J. (2002). The social-emotional development of "late-talking" toddlers. *Journal of American Academy Child Adolescents Psychiatry, 41*. doi: 10.1097/01.CHI.0000024842.60748.41
- Kievit, Th., Tak, J. A., & Bosch, J. D. (2009). *Handboek Psychodiagnostiek voor de hulpverlening aan kinderen*. Utrecht: De Tijdstroom.
- Kuhl, P. (2004). Early language acquisition cracking the speech code. *Nature Reviews Neuroscience, 5*, 831-843. doi:10.1038/nrn1533.
- La Paro, K. M., Pianta, R. C., & Stuhlman, M. (2004). The Classroom Assessment Scoring System: Findings from the prekindergarten year. *The Elementary School Journal, 104*, 409-426. doi: 10.4135/9781412952491
- Mashburn, A. J., Pianta, R. C., Hamre, B. K., Downer, J. T., Barbarin, O. A., Bryant, D., . . . Howes, C. (2008). Measures of classroom quality in prekindergarten and children's development of academic, language, and social skills. *Child Development, 79*, 732-749. doi: 10.1111/j.1467-8624.2008.01154.x
- Mesman, J., Bongers, I. L., & Koot, H. M. (2001). Preschool developmental pathways to preadolescent internalizing and externalizing problems. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 42*, 679-689.
- NICHD Early Child Care Research Network. (1998). Early child care and self-control, compliance, and problem behavior at twenty-four and thirty-six months. *Child development, 1145-1170*.
- NICHD Early Child Care Research Network. (2000). The relation of child care to cognitive and language development. *Child Development, 960-980*.
- NICHD Early Child Care Research Network. (2002). Early child care and children's development prior to school entry: Results from the NICHD Study of Early Child Care. *American Educational Research Journal, 39*, 133-164.

- Spere, K. A., Schmidt, L. A., Theall-Honey, L. A., & Martin-Chang, S. (2004). Expressive and receptive language skills of temperamentally shy preschoolers. *Infant and Child Development, 13*, 123-133. doi: 10.1002/icd.345
- Tervo, R. C. (2007). Language proficiency, development, and behavioral difficulties in toddlers. *Clinical Pediatrics, 46*, 530-539. doi: 10.1177/0009922806299154
- Thomason, A. C., La Paro, K. M. (2009). Measuring the quality of teacher–child interactions in toddler child care. *Early Education and Development, 20*, 285-304. doi: 10.1080/10409280902773351
- Schaerlaekens, A. M. (2009). *De taalontwikkeling van het kind. Een oriëntatie in het Nederlandstalig onderzoek*. Wolters-Noordhoff, Groningen.
- Slot, P., Leseman, P., Mulder, H., & Verhagen, J. (2010). *Classroom Assessment Scoring System*. Handleiding Class Toddler Nederlandse vertaling en bewerking.
- Slot, P. L., Leseman, P. P. M., Verhagen, J., & Mulder, H. (2013). Associations between structural quality and process quality in Dutch early childhood education and care. *Early Childhood Research Quarterly*. doi:10.1016/j.ecresq.2015.06.001
- Slot, P., Leseman, P., Mulder, H. (2014). Preschoolers' cognitive and emotional self regulation in pretend play: Relations with executive functions, quality of play, and quality of classroom. Manuscript submitted for publication.
- Tamis-LeMonda, C. S., Bornstein, M. H., & Baumwell, L. (2001). Maternal responsiveness and children's achievement of language milestones. *Child Development, 72*, 748-767. doi: 10.1111/1467-8624.00313
- Vandell, D. L., Burchinal, M., Vandergrift, N., Belsky, J., Steinberg L., & NICHD early Child Care (2010). Do effects of early child care extend to age 15 years? Results from the NICHD study of early child care and youth development. *Child development, 81*, 737-756. doi:10.1111/j.1467-8624.2010.01431
- Van Daal, J., Verhoeven, L., & Van Balkom, H. (2007). Behaviour problems in children with language impairment. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 48*, 1139-1147. doi: 10.1111/j.1469-7610.2007.01790.x
- Pre-COOL. *Cohortonderzoek Onderwijs Loopbanen het jonge kind / voor- en vroegschoolse educatie*. Verkregen via <http://www.pre-cool.nl/>
- Wicks-Nelson, R., & Israel, A. C. (2013). Autism Spectrum Disorder and Schizophrenia. In Wicks-Nelson, R., & Israel, A. C. (Eds.), *Abnormal Child and Adolescent Psychology* (pp. xx-xx). New York: Pearson

Wijnroks, L. (2014). Preschool Classroom behavioral observation system- herziene handleiding.